

Список використаних джерел:

1. Ногина О. А. Налоговый контроль: вопросы теории / О. А. Ногина. – СПб.: Питер, 2002. – 160 с.
2. Налоги и налоговое право. Учебное пособие / Под ред. А. В. Брызгалина. – М.: Аналитика-Пресс, 1997. – 600 с.
3. Ефремова Т. А. Повышение результативности налогового контроля: дис. ... канд. эконом. наук: 08.00.10 / Т. А. Ефремова – Саранск, 2009. – 176 с.
4. Налоговый контроль и ответственность за нарушение законодательства о налогах и сборах / Под ред. И. И. Кучерова – М.: АО «ЦентрЮрИнфоР», 2001. – 256 с.
5. Воронова Л. К. Фінансове право України: Підручник / Л. К. Воронова – К.: Прецедент; Моя книга, 2006. – 466 с.
6. Кучерявенко Н. П. Курс налогового права: Т. 3: Учение о налоге / Н. П. Кучерявенко – Х.: Легас; Право, 2005. – 600 с.
7. Кучерявенко М. П. Податкове право України: академічний курс: підручник / М. П. Кучерявенко – К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 701 с.
8. Кучерявенко М. П. Податкові процедури: правова природа і класифікація: Монографія / Н. П. Кучерявенко – К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2009. – 460 с.
9. Рева Д. В. Правове регулювання податкового контролю в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Д. В. Рева – Х : НЮАУ, 2005. – 220 с.
10. Савченко Л. А. Правові проблеми фінансового контролю в Україні: дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07 / Л. А. Савченко – Ірпінь, 2002. – 512 с.
11. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13. – Ст. 112.
12. Большая советская энциклопедия: в 30 т. / гл. ред. А. Н. Прохоров. – [3-е изд.]. – М.: Сов.энцикл., 1969. – Т. 11. – 1973 – 608 с.
13. Андрійко О. Ф. Державний контроль в Україні: організаційно-правові засади / О. Ф. Андрійко. – К.: Наук. думка, 2004. – 300 с.
14. Дьомін А.В. Принцип загальності та рівності оподаткування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lawmix.ru/comm/5745/>.
15. Белобжецкий И. А. Финансовый контроль и новый хозяйственный механизм / И. А. Белобжецкий. – М.: Финансы и статистика, 1989. – 256 с.
16. Налоговое расследование: эксперимент. учеб. [для юрид. и эконом. вузов и фак.] / под общ. ред. Ю. Ф. Кваши. – М.: Юрист, 2000. – 289 с.
17. Калиновская Л. В. Правова природа налогового учета / Л. В. Калиновская // Право і суспільство. – 2011. – №3. – С. 153-155.
18. Ильин А. Ю. Формирование организационно-правового механизма налогового контроля в современных условиях: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.14 / Александр Юрьевич Ильин. – М., 2007 – 204 с.
19. Поролло Е. В. Налоговый контроль : принципы и методы проведения / Е. В. Поролло. – М.: Гардарика, 1996. – 280 с.

ХОХУЛЯК В. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного,
адміністративного та фінансового права
(Чернівецький факультет Національного
університету «Одеська юридична академія»)

УДК 347.73

**ЄВРОПЕЙСЬКА ФІНАНСОВО-ПРАВОВА ДУМКА КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.:
ФОРМУВАННЯ ВЧЕННЯ ПРО ФІНАНСОВЕ ПРАВО**

У статті характеризується еволюція фінансово-правової думки в системі європейської фінансової науки кінця ХІХ – початку ХХ ст. Розкривається процес формування вчення про фінансове право в системі науки про державні фінанси.

Ключові слова: наука фінансового права, фінансово-правова думка, фінансова наука, державні фінанси.

В статье характеризуется эволюция финансово-правовой мысли в системе европейской финансовой науки конца ХІХ – начала ХХ вв. Раскрывается процесс формирования учения о финансовом праве в системе науки о государственных финансах.

Ключевые слова: наука фінансового права, фінансово-правовая мысль, финансовая наука, государственные финансы.

In the article the evolution of financially-legal idea is characterized in the system of European financial science of end of XIX – to beginning of XX of century. The process of forming of studies opens up about a financial law in the system of science about public finances.

Key words: *science of financial law, financially-legal thought, financial science, public finances.*

Вступ. На певному етапі суспільно-політичного розвитку країн Західної Європи у XIX ст. процес інтенсивного росту фінансового господарства призвів до формування системи науки про фінанси, її теоретичного осмислення (класифікації, систематизації, взаємодії з іншими науками). Як відзначив на початку XX ст. дослідник історії фінансової науки Л.В. Ходський, теорія фінансів є більшою мірою результатом роботи одного XIX ст., ніж усіх попередніх [7, с. 7]. Особливу роль у становленні фінансово-правової думки Європи відіграли представники так званої німецької школи фінансів, результати наукової творчості яких були симбіозом теоретичних знань про механізм державного управління та водночас продуктом існуючої в німецьких державах початку XIX ст. суспільної практики ведення державного фінансового господарства. Вироблені ними теоретичні положення та ідеї означили напрямки подальшого реформування фінансової системи держави та намітили перспективи удосконалення фінансового законодавства. Саме в даний період були сформовані передумови майбутнього інтенсивного розвитку фінансово-правової теорії і практики. Однак проблеми становлення фінансово-правової думки в системі європейської фінансової науки XIX ст. залишаються мало досліджуваними в сучасній вітчизняній правовій літературі. Дана проблематика вивчалася переважно у працях вітчизняних вчених дореволюційного періоду кінця XIX – початку XX ст., зокрема таких, як М.Х. Бунге, С.І. Іловайський, В.О. Лебедев, І.Т. Тарасов, В.М. Твердохлебов, Г.І. Тіктін, Л.В. Ходський, І.І. Янжул, а також є предметом вивчення ряду сучасних російських науковців, таких як К.С. Бельський, О.Ю. Грачова, О.М. Козирін, В.М. Пушкарьова, І.В. Рукавішнікова, Е.Д. Соколова О.А. Ялбулганов та інших.

Постановка завдання. У даній статті ставиться за мету охарактеризувати еволюцію фінансово-правової думки в системі європейської фінансової науки XIX ст. та розкрити процес формування вчення про фінансове право в системі науки про державні фінанси.

Результати дослідження. Виділення фінансової науки в самостійну галузь суспільних знань пов'язане з бурхливим розвитком вчення про фінанси у Німеччині, де було зроблено вагомий внесок у теоретичну розробку й аналіз нових завдань, що ставились фінансовою практикою, і більш складним та розвиненим соціальним устроєм. У працях німецьких вчених XIX ст. теорія народного господарства про фінанси перетворилась у фінансову науку як окрему галузь знань із пануванням у ній соціальної, а не фіскальної чи індивідуалістичної концепції. Одним із найбільш яскравих представників даного підходу був К.А. фон Мальхус. У своїх творах учений зосередив увагу на проблемах управління фінансами в європейських державах. Його важливим внеском в європейську науку є розробка фундаментального вчення про фінансове управління. Маючи великий досвід роботи у державних фінансових установах, К.А. фон Мальхус детально аналізує практику, досліджуючи фінанси з юридичної точки зору [2].

Особливу увагу розробці юридичного аспекту у фінансовій науці приділяв професор університету в Гессені К. Умпфенбах. Ставлячи собі за мету зобразити фінансове господарство у такому вигляді, «...як воно повинно бути у розвиненій правовій державі» [2, с. 4], учений зробив спробу викласти фінансову науку як виключно теоретичну дисципліну. На його думку, у предметі фінансової науки домінує саме юридична складова. У зв'язку з цим він пропонує замінити термін «фінансова наука» більш відповідним, на його думку, терміном «загальне фінансове право» [4, с. 13]. Таким чином, розробляючи юридичну доктрину державних фінансів та застосувавши одним із перших у фінансовій науці термін «фінансове право», К. Умпфенбах заклав теоретичні підвалини для становлення науки фінансового права в Європі.

Розроблене у німецькій літературі вчення про самостійність фінансової науки як окремої галузі знань знайшло підтримку й у вчених інших країн. Зокрема, подібних поглядів дотримувались Ж. Гарне, Ж. Курсель-Сеней, П. Леруа-Больє (Франція), А.Н. Шербюльє (Швейцарія), Л. Белінський (Польща), В.О. Лебедев, С.І. Іловайський, І.І. Янжул (Росія).

Серед указанного переліку хотілось би звернути особливу увагу на постать Л. Белінського – професора Львівського університету, який є автором єдиного повного курсу фінансової науки польською мовою у XIX ст. Його праця – «Система фінансової науки про податки» [1] за змістом близька до викладу К.Г. Рау. Однак Л. Белінський визначає самостійний характер фінансової науки, приділяючи багато уваги управлінському аспекту фінансів. Особливий науковий інтерес до праці вченого становить також багата фактологічна база, яка містить детальний аналіз законодавства Австро-Угорської імперії та велику кількість прикладів із практики.

Визначальну роль у становленні теорії правового регулювання державних фінансів відіграли вчені-представники суспільно-політичної (нової історичної) школи фінансів: Л. Вагнер (1835 – 1917), Г. фон Шмоллер (1138 – 1917), Г.Ф. Кнапп (1843 – 1926) та інші. Фінансова концепція даної школи, підтримуючи ідеї Ф. Ліста (засновника історичної наукової течії в Німеччині), доводила необхідність державного втручання, розвитку й ускладнення фінансових функцій держави. На думку ідеологів нової історичної школи, проблему

нагромадження капіталу, що визначає економічний розвиток, може вирішити лише держава, зосереджуючи певну частку річного доходу в державному бюджеті й інвестуючи в ті галузі господарства, які визначають економічне зростання країни. Необхідними елементами державної фінансової політики є державні субсидії та інша підтримка експорту товарів та послуг. Як стверджував основоположник нової історичної школи професор Галльського, Страсбурзького та Берлінського університетів Г. фон Шмоллер, важливим є не просте виправдання державного втручання, а усвідомлення того факту, що воно є єдиною умовою ефективного управління економікою [8, с. 9].

Видатним представником фінансового напрямку нової історичної школи, що залишив велику спадщину у фінансовій теорії, особливо у сфері державних фінансів, є професор Берлінського університету А. Вагнер. На його думку, фінанси як наука досліджують проблеми організації ефективного й належного фінансового контролю; нагляду за принципами економії; встановлення належного балансу між державними потребами і національним продуктом оподаткування. А. Вагнер увів у науковий обіг категорію «фінансова економіка», під якою він розумів державний бюджет. На його думку, виконавчим адміністративним органом державного бюджету є уряд як самостійна одиниця [5, с. 31].

Значне місце в дослідженнях А. Вагнера посідають проблеми оподаткування. Згідно з його принципом «державної економіки», податки є динамічною ланкою між державним сектором, індивідуальним платником та оподаткуванням в цілому як життєво важливим суспільним інститутом. Так само, як і А. Сміт, А. Вагнер визначає свої принципи оподаткування і практичні аксіоми податкової політики. Так, він визначив дев'ять принципів оподаткування, об'єднаних у чотири групи. До першої групи – «фінансові принципи» – він відносить принципи відповідності отримуваному доходу та гнучкості (рухливості) оподаткування. У другій групі – «економічні принципи» – вчений визначає принцип вибору правильних джерел оподаткування та принцип вибору виду податків з урахуванням їх ефективності і впливу на платників. Принципи універсальності та рівності в оподаткуванні А. Вагнер відносить до третьої групи – «принципів справедливості». У четвертій групі – «принципи ефективності податкової системи» – він згрупує принципи визначальності чинника податків, зручності у справлянні податків та принцип збагачення найнижчих витрат щодо справляння податків. Особливий акцент у власній класифікації А. Вагнер робить на проблемі можливості реалізації принципів справедливості лише за допомогою ефективного регулювання державних фінансів [5, с. 157-159].

На нашу думку, представникам історичної школи належить особлива заслуга у розробці фінансово-правової проблематики в європейській науці. Саме в межах даної фінансової концепції сформувалася цілісна теорія державних фінансів, обґрунтований взаємозв'язок між фінансовою, бюджетною політикою держави та законодавством, у найбільш повному і довершеному вигляді встановлено інститут державного фінансового контролю.

Вирішальну роль для становлення науки фінансового права мала методологія дослідження фінансів представниками історичної школи. Як і їх попередники (К.Г. Рау, Л.Г. Якоб), вони досліджують фінанси з економічної, управлінської та юридичної точок зору, однак у їх працях все більшого поширення набуває застосування саме юридичної складової. Характерним підтвердженням сказаному є навчальний курс А. Вагнера «Наука про фінанси». Даний курс складається трьох частин. У першій – вступній, подається огляд державного фінансового ладу Німеччини та інших країн Європи, вчення про видатки та приватно-правові доходи. Друга частина містить вчення про митні платежі та загальні основи вчення про податки. У третій подано спеціальну частину вчення про податки, яка побудована на детальному аналізі фінансового законодавства, статистики і практики [5].

Слід відзначити, що погляди Л. Вагнера набули широкого поширення в європейській та американській фінансовій літературі останньої чверті XIX – початку XX ст. та мали значний вплив на вчених представників науки фінансового права Російської імперії, зокрема таких, як С.І. Іловайський, В.О. Лебедев, Д.І. Львов, І.Х. Озеров, І.І. Патлаєвський, І.Т. Тарасов, А.В. Хомський, І.І. Янжул та інші.

Важливу роль у розробці наукової проблематики фінансового права відіграв Лоренц фон Штейн (1815 – 1890) – видатний німецький державознавець, юрист, фінансист, соціолог другої половини XIX ст. Перу вченого належить об'ємний трактат із фінансів та соціального розвитку, частина якого, присвячена дослідженню державних доходів та видатків, була перекладена російською мовою [9]. За Л. Штейном, фінанси держави мають двоєдину мету: по-перше, задовольняючи інтереси держави шляхом дії бюджетних механізмів; по-друге, піклуванням про індивідів, насамперед тих, хто володіє малими статками. У науковому доробку вченого прослідковується мета визначити місце державного фінансового господарства в системі управління. Л. Штейн усебічно розглядає співвідношення фінансової науки до вчення про господарство держави, його принципи, а також значення самоврядних утворень у суспільному господарстві.

Вчення Л. Штейна про фінансове господарство держави викладене у трьох книгах. У першій книзі трактується поняття бюджету, його форми та бюджетного устрою; детально досліджуються стадії бюджетного процесу, особливо – голосування за бюджет та його виконання. Окремо розписується «устрій касової частини державного рахівництва», державний фінансовий контроль та фінансове господарство місцевого

самоврядування. У другій книзі викладається вчення про фінансове господарство та вчення про державні видатки. Третя книга складається з двох відділів. У першому відділі розкривається вчення про фінансовий державний лад; досліджується фінансове законодавство, органи, наділені фінансовими повноваженнями (фінансова влада) та подані основи «фінансового адміністративного права». У другому відділі третьої книги досліджується система державних доходів, які вчений розподіляє на господарські доходи (доходи від державного майна та підприємств) та податки [3]. Показово, що розподіляючи податки на прями і непрямі, Л. Штейн окремо виділяє податок, який він називає найвищою, довербальною формою всіх податків. У кінцевих положеннях книги вченим детально розглядається інститут державного кредиту.

Характерною рисою наукової праці Л. Штейна є виклад матеріалу, що супроводжується глибокими історичними нарисами і порівнянням законодавств різних країн Європи. Дану рису у дослідженні видатного вченого відзначив В.О. Лебедев, який писав: «Л. Штейн – чисто філософський розум, великий знавець систематики і діалектики, чим просякнуті всі його роботи. У всіх його працях особливу цінність становлять широкі історичні огляди та зіставлення. Кожне нове видання його підручника фінансової науки є видання покращене і доповнене. Л. Штейн не наполягає з упертістю на своїх ідеях: як тільки він переконується у їх невідповідності, то не соромиться від них відмовитись. Тому всі нові видання його книги, відображають у собі хід розвитку їх автора» [6, с. 94].

На позиціях фінансової концепції історичної школи стояв професор Ерлангенського університету К.Т. Есберг. Його підручник «Нариси фінансової науки» був одним із найбільш тиражованих (перевидався 18 разів) та був другим після підручника К.Г. Рау іноземним посібником із фінансової науки, перекладеним російською мовою [11]. К.Т. Есберг, як і його попередники, визначає й обґрунтовує фінансову науку як науку про державні фінанси. Зокрема, він вказував, що серед суспільних союзів держава завдяки власному впливу, що поширюється на всю країну, та культурній і цивілізаційній силі є настільки потужним політичним утворенням, що фінансова наука досліджує фактично виключно фінансове господарство. При цьому вчений вважав фінансову науку самостійною галуззю знань, що побудована на принципах політичної економії, державного права і політики [10, с. 9].

Істотний вклад у розробку питань фінансового права вніс видатний німецький вчений-державотворець другої половини XIX – початку XX ст. Г. Еллінек. Особливу увагу даний вчений приділив проблемам бюджетного права і присвятив вивченню цього інституту окрему наукову працю [12]. Г. Еллінек визначає бюджет та розкриває його зміст на основі поєднання соціологічного та формально-догматичного методів бюджетного дослідження. На основі обраного підходу вченим було сформульовано таке визначення бюджету: «Бюджет – це централізований фінансовий фонд держави, який утворюється на основі парламентського закону і спрямований на задоволення індивідуальних і національних інтересів, що розвиваються у напрямку прогресу» [12, с. 8]. Як слушно зауважила О.Ю. Грачова, суть даного визначення знаходить підтримку та подальший розвиток у сучасній фінансово-правовій науці. На подібних позиціях трактування фінансової науки стояли й інші вчені кінця XIX – початку XX ст., такі як Л. Косса, Ф. Нітті, Д. Зелла (Італія), Е. Сакс, К. Менчер, Ю. Дунаєвські (Австро-Угорщина), Л. Гарне, П. Леруа-Больє (Франція), А. Пігу (Англія) та інші.

Таким чином, фінансова думка XIX – початку XX ст. відзначена численними спробами класифікації та систематизації науки про фінанси. Важливе місце в даному процесі зайняла проблема виділення фінансової науки як відособленої економічної дисципліни. У першій половині XIX ст. вчені різних країн Європи усе ще продовжували розглядати фінанси як додаток до політичної економії. У другій половині XIX ст., незважаючи на рецидиви таких поглядів, серед учених міцно утвердилось розуміння фінансової науки як самостійної галузі теоретичного значення. Протягом другої половини XIX ст. у фінансовій та юридичній літературі сформулювались дві точки зору щодо трактування слів відношення фінансової науки і науки фінансового права. Відповідно до першої, вчені заперечували самостійність науки фінансового права і не визнавали меж та відмінностей між нею та фінансовою наукою. Представники другої точки зору виокремлювали науку фінансового права як галузь юридичних знань із системи економічної науки про фінанси, наполягаючи на її власному предметі дослідження, методології, категоріальному апараті, ролі стосовно практики тощо.

Висновки. Фінансові концепції німецьких вчених XIX ст., особливо другої його половини, поєднують за своїм змістом вчення про фінанси та фінансове право. Детальна розробка юридичного компонента, введення в структуру фінансової науки загального вчення про державу, її устрій, фінансові повноваження її органів тощо була насамперед спрямована на вироблення моделей органічного співвідношення державного фінансового господарства з приватними фінансовими інтересами громадян. Досліджуючи з правової позиції проблеми державних видатків, німецькі науковці вказаного періоду намагались виявити, за рахунок яких засобів було б найбільш корисно й доцільно задовольняти суспільні фінансові і соціальні інтереси. Порівняльний огляд європейського фінансового законодавства сприяв обранню найбільш оптимальної та прийнятної правової форми регулювання фінансових відносин у країні за певних суспільно-політичних умов. Вироблений у німецькій літературі підхід до вивчення фінансів і фінансового права мав дуже сильний вплив на інших представників європейської фінансової думки кінця XIX ст. (особливо у Франції, Італії та Росії) та став теоретичною і методологічною основою фінансово-правових вчень Європи XX ст.

Список використаних джерел:

1. Biliński Leon, System nauki skarbowej a w szczególności nauki o podatkach // L. Biliński. – Lwów, druk. K. Pillera, 1876. – Str. XI, 484, zhr. 6.
2. Malchus Carl August von Handbuch der Finanzwissenschaft und Finanzverwaltung. 2 Bde / Carl August von Malchus. – Stuttgart, Cotta, 1830. – XVI, 480; VI, 210 S.
3. Stein L. Lehrbuch der Finanzwissenschaft: Th. Die Finanzverwaltung Europas: 1. Abt. Der Staatshaushalt, die Staatsausgaben, die wirtschaftlichen Staatseinnahmen und der allgemeine Theile der Steuerlehre. 2. Abt. Die einzelnen Steuern und ihre Systeme. 3. Abt. Das Staatsschuldenwesen / Lorenz von Stein. – Leipzig, 1885 – 1886.
4. Umpfenbach K.F. Lehrbuch der Finanzwissenschaft: Erster Theile // Karl Friedrich Umpfenbach. – Erlangen, 1859. – 255 s.
5. Wagner A. Finanzwissenschaft: Die britische und französische Besteuerung in ihrer neuesten Entwicklung und Gestaltung / Adolph Wagner: 1886 – 1896. – Leipzig: Winter, 1896. – 168 s.
6. Лебедев В.А. Финансовое право: учебник / Лебедев В.А.; Сост. Ялбулганов А.А.; Науч. ред. Козырин А.Н. – М.: СТАТУТ. – (Золотые страницы российского финансового права России). – Т. 2. – 2000. – 461 с.
7. Ходский Л.В. Основы государственного хозяйства. Курс финансовой науки. 2-е изд. перераб. и доп. / Л.В. Ходский. – С.-Петербург: Тип. М. Стасюлевича, 1901. – 568 с.
8. Шмоллер Г. Наука о народном хозяйстве, ее предмет и метод. – Пер. с нем. Е. Котляревской. / Г. Шмоллер. – М.: Изд-во М. и С. Сабашниковых, 1897. – 112 с.
9. Штейн фон Лоренц. Финансовая наука. Вып.1. «Государственное хозяйство» / Пер. с нем. под ред. А.П. Субботина. – СПб.: Типография Северного Телеграфного Агентства, 1885. – 53 с.
10. Эберг К.Т.ф. Очерк финансовой науки / К.Т. фон Эберг; Пер. под ред. А. Свищевского. – Ярославль: Тип.-литогр. М.Х. Фальк, 1893. – X, 298, II с.
11. Эберг К.Т.ф. Курс финансовой науки: Перевод с 12 немецкого издания / Эберг К.Т.ф., проф. Эрланген. ун-та – С.-Пб.: Тип. А. Розена, 1913. – 604 с.
12. Эллинек Г. Бюджетное право. – Ростов-на-Дону: Донская речь, 1906. – 43 с.

ЧАЙКА В. В.,

кандидат юридичних наук, докторант
(Національний університет
державної податкової служби України)

УДК 347.73

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВОЇ СФЕРИ

У статті викладено та проаналізовано різні погляди, висловлені в юридичній літературі з приводу природи правового регулювання податкової сфери. На підставі аналізу норм Податкового кодексу України та окремих актів цивільного законодавства доведено, що податкові відносини у своїй структурі мають не лише публічну, а й приватно-правову складову.

Ключові слова: податкове право, податкові відносини, публічне право, приватне право.

В статье изложены и проанализированы различные точки зрения, высказанные в юридической литературе по вопросу о природе правового регулирования налоговой сферы. На основе анализа норм Налогового кодекса Украины и отдельных актов гражданского законодательства доказано, что налоговые отношения в своей структуре имеют не только публичную, но и частно-правовую составляющую.

Ключевые слова: налоговое право, налоговые отношения, публичное право, частное право.

The article deals with the different points of view on the question of the legal adjusting nature of tax sphere stated in legal literature. It is proved that tax relations have not only the public component but also the private-law one in its structure on the basis of analyzing the Ukrainian Tax Code norms and certain acts of civil legislation.

Key words: tax law, tax relations, public law, private law.

Вступ. Держава, яка дотримується основних постулатів теорії правової держави у своїй політиці, із самого початку пов'язана низкою правових принципів. Відповідно до Преамбули Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод [1], до них цілком правомірно належать такі загальнолюдські цінності, як демократія, свобода та верховенство права, забезпечення і розвиток прав людини та основоположних

